

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 11 marca 2019 r.

Poz. 2697

UCHWAŁA NR VI/29/2019 RADY GMINY W KOLE

z dnia 26 lutego 2019 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Koło na lata 2019 – 2022”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 9, art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U z 2018 r., poz. 994 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067), Rada Gminy w Kole uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Koło na lata 2019 -2022, zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Koło.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
w Kole

(-) Władysław Włodarczyk

Załącznik do uchwały Nr VI/29/2019
RADY GMINY W KOŁO
z dnia 26.02.2019 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY KOŁO
NA LATA 2019 - 2022**

KOŁO 2018

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	8
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	10
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	14
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	14
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	15
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	15
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	16
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	17
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.	17
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	19
5.2.3. Strategia rozwoju turystyki województwa wielkopolskiego.....	22
5.2.4. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	24
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	25
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	25
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	25
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	27
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	27
6.5. Zabytki archeologiczne.....	27
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	28
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	28
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją	

i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	28
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	33
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	35
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	35
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	38
7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	39
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestrów zabytków.....	39
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	43
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	44
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	44
10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	44
10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	45
10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia n.p. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	46
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	48
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	49
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	50

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. *„Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowi winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością”.* Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako *„ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania dum mundus durat (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka”.* Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury

współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Koło związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Koło na lata 2019-2022 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Koło jest gminą wiejską, położoną w centrum Polski w odległości ok.180 km od stolicy kraju i 130 km od Poznania, stolicy województwa wielkopolskiego, leżącą w jego wschodniej części oraz w środkowej części powiatu kolskiego, stanowiąc jedną z 11 gmin go tworzących. Ośrodkiem administracyjnym gminy jest rozlokowane nad rzeką Wartą, wzdłuż drogi krajowej nr 92, miasto Koło, które stanowi odrębną gminę miejską i jednocześnie siedzibę władz powiatowych oraz pełniące rolę wielofunkcyjnego ośrodka regionalnego. Gminę Koło utworzono 1 stycznia 1973 r. na podstawie uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu nr XVIII/98/72 z dnia 5 grudnia 1972 r. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie konińskim.

Powierzchnia gminy wynosi 103 km² i zajmuje 10,08 % powierzchni powiatu i 0,35% powierzchni województwa. Użytki rolne pochłaniają ok. 90% obszaru gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, a lasy i grunty

zadrzewione tylko 4,5 %, stanowiąc jeden z najniższych wskaźników lesistości w województwie i powiecie, zaś grunty zabudowane i zurbanizowane stanowią ok. 3% powierzchni gminy. Fragment północno-zachodnich terenów objęty jest ochroną prawną w ramach „Goplańsko - Kujawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu”, utworzonego w 1986 r. i obejmującego swym zasięgiem tereny 9 gmin, zaś południową część gminy włączono do europejskiej sieci NATURA 2000 - Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków „Dolina Środkowej Warty PLB300002”, również do sieci ekologicznej *ECONET-Polska*. Obszar ten jest bardzo ważną ostoją ptaków wodno-błotnych, przede wszystkim w okresie lęgowym.

Według danych GUS z 2017 r. gminę zamieszkuje 7728 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 75 M/km². Najwięcej osób mieszka w Powierciu - 1050, najmniej w miejscowości Lubiny - 86. Sieć osadniczą tworzą 24 wsie sołeckie: Borki, Chojny, Czołowo, Dzierawy, Dąbrowa, Kaczyniec, Kamień, Kielczew Górny, Kielczew Smużny Czwarty, Kielczew Smużny Pierwszy, Leśnica, Lucjanowo, Lubiny, Mikołajówek, Ochle, Podlesie, Powiercie, Powiercie-Kolonia, Przybyłów, Ruchenna, Skobielice, Sokołowo, Wandynów, Wrząca Wielka, obejmujące 31 miejscowości.

Tereny gminy sąsiadują:

- z gminą miejską Koło - otaczają miasto od strony zachodniej, północno-wschodniej i południowo-wschodniej
- od północy - z gminą Babiak,
- od wschodu - z gminą Grzegorzew,
- od południa - z gminami Dąbie i Kościelec,
- od zachodu - z gminą Osiek Mały oraz gminą Kramsk położoną w powiecie konińskim.

Jednostki osadnicze łączy sieć dróg gminnych o łącznej długości ok. 80 km i dróg powiatowych o długości 47,2 km. Przez tereny gminy przebiegają również szlaki komunikacyjne o znaczeniu międzynarodowym i krajowym: przecinająca gminę równoleżnikowo DK nr 92 granica państwa (PL-D) Świecko – Poznań – Warszawa – Terespol – granica państwa (PL-BY), równoległa do niej, wiodąca przez południowe krańce gminy, autostrada A2 Berlin – Moskwa oraz międzynarodowa magistrała kolejowa E20 Berlin – Warszawa – Moskwa. Ponadto biegną drogi wojewódzkie: DW 270 Koło – Brześć Kujawski i DW 473 Koło – Łask, które w Kole krzyżują się z DK nr 92.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski prof. Jerzego Kondrackiego, obszar gminy położony jest w granicach makroregionu Nizina

Południowowielkopolska, w obrębie mezoregionów Kotliny Kolskiej i Wysoczyzny Kłodawskiej. Południowe i południowo-zachodnie tereny gminy leżą w obrębie Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej, które stanowią utwory terasy zalewowej i środkowej. Rzeźba terenu jest mało urozmaicona, ukształtowana w okresie zlodowacenia bałtyckiego i środkowopolskiego. W nizinnych, poprzecinanych dolinami rzecznymi krajobrazie wyróżniają się jedynie niewielkie wzniesienia w północno-wschodniej części gminy, w tym wydmy. Najwyższe wzniesienie znajduje się w rejonie wsi Dąbrowa i sięga 141 m n.p.m. Sieć wodna należy do zlewni rzeki Warty, która w rejonie Koła zmienia swój kierunek z południowego na równoleżnikowy i kieruje się na zachód, przepływając przez południowe tereny gminy. W jej dolinie położone jest ok. 40% powierzchni gminy. Prawym dopływem Warty jest rzeka Rgilewka, przepływająca przez południową i północną część gminy, z wpadającą do niej Strugą Kielczewską. Drugim prawobrzeżnym dopływem jest Warcica, płynąca przez zachodnie obszary gminy.

Gmina posiada udokumentowane bogactwa naturalne w postaci węgla brunatnego, zlokalizowane w złożu „Ochle” i „Dęby Szlacheckie”, kruszywa naturalne w złożu „Budy Przybyłowskie”, gytii i torfu w zachodniej części gminy oraz bogate w mikroelementy złoża wód termalnych „Dobrow”, które mogą mieć zastosowanie w balneologii i być źródłem energii odnawialnej.

Badania archeologiczne potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów starszej epoki kamienia – paleolitu. Wzrost osadnictwa nastąpił w okresie średniowiecza i nowożytnym, a miejscowości wchodzące w skład gminy od wieków powiązane są z Kołem kulturowo i gospodarczo, lecz mają własny rys historyczny. O niektórych miejscowościach, stanowiących niegdyś własność szlachecką, wspominają dokumenty źródłowe sięgające XII i XIV w., np. pierwsza wzmianka o wsi Ochle pojawia się już w 1103 r., dzieje Powiercia sięgają 1364 r., również Wrząca Wielka wymieniana jest w 1364 r. Na przestrzeni wieków tereny obecnej gminy zmieniały przynależność administracyjną. W czasach piastowskich należały do kasztelanii łódzkiej, wchodzącej w skład Wielkopolski. Po reformie administracji państwowej w XIV w. należały do powiatu konińskiego, w województwie kaliskim. Po II rozbiorze Polski w 1793 r. dostały się pod panowanie pruskie, natomiast w 1815 r. znalazły się pod zaborem rosyjskim i administracyjnie należały do guberni kaliskiej Królestwa Polskiego. W wyniku dokonanego podziału administracyjnego Królestwa w 1837 r. ziemie te znalazły się w granicach guberni mazowieckiej, zaś kolejny podział administracyjny w 1886 r. włączył je do utworzonego powiatu kolskiego. W czasie I wojny światowej omawiane tereny znalazły się pod okupacją cesarskich

Niemiec i należały do gubernatorstwa we Włocławku. W 1919 r. ziemie tworzące powiat kolski zostały włączone do nowo ustanowionego województwa łódzkiego, a w 1938 r. administracyjnie należały do województwa poznańskiego. W czasie II wojny światowej tereny gminy wcielono do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Hitlerowski najeźdźca represjonował i prześladował mieszkańców gminy, z których wielu straciło życie, w tym społeczność żydowska. Po wyzwoleniu przez wojska radzieckie w styczniu 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, legendy, obrzędy, postaci i zdarzenia historyczne, nazewnictwo – są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Koło na lata 2019-2022* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy

związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),

- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia

historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

2) uznanie za pomnik historii,

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2018, poz. 1614)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki

konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r., poz. 121 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2018 r., poz. 1202 ze zm.)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyłym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do

nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego

regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na

poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,

- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji

między organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,

- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa”

określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz

wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,

- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkości zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych

obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,

- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,
- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,
- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewitalizacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W punkcie 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego”

wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,
- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W podpunkcie 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi

w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W punkcie 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Strategia rozwoju turystyki województwa wielkopolskiego

„Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku”, przyjęta została Uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego Nr XVIII/481/16 z dnia 25 kwietnia 2016 r. Wśród celów strategicznych wymieniono „Rozwój produktów turystyki kulturowej”, w ramach którego wyznaczono m.in. następujące cele operacyjne:

1. Rozwój szlaków turystyki kulturowej, w szczególności Szlaku Piastowskiego, który realizowany powinien być przez następujące kierunki działań:

- kontynuacja i wzmocnienie działań na rzecz uporządkowania i restytucji Szlaku Piastowskiego, jako wiodącego szlaku turystyki kulturowej w Wielkopolsce,
 - uporządkowanie pozostałych istniejących szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza powiązanych ze Szlakiem Piastowskim,
 - wspieranie tworzenia tematycznych szlaków kulturowych,
 - odpowiednie oznakowanie turystyczne szlaków kulturowych i obiektów na szlakach,
 - rozwój ogólnodostępnej infrastruktury wokół obiektów położonych na szlakach (m.in. tablice informacyjne, elementy małej architektury),
 - lobbing na rzecz zwiększania dostępności obiektów znajdujących się na szlakach (np. stałe godziny otwarcia obiektów, poprawa realnej dostępności dla zwiedzających – dotyczy zwłaszcza obiektów znajdujących się w mniejszych miejscowościach,
 - podnoszenie poziomu wiedzy i informacji o historii oraz wartości kulturowej obiektów znajdujących się na szlakach, np. poprzez: uaktualnianie informacji uwzględniających obecny stan badań naukowych, aktualizację stron internetowych zarządzanych przez Wielkopolską Organizację Turystyczną, dążenie do zamieszczania aktualnych informacji na ogólnopolskich i zagranicznych stronach internetowych dotyczących turystyki kulturowej w Wielkopolsce, sukcesywne wydawanie materiałów promocyjnych, również w językach obcych,
 - zwiększanie liczby wydarzeń kulturalnych na szlakach oraz koordynacja chronologiczna ich realizacji tak, by - w miarę możliwości - nie nakładały się na siebie,
 - zwiększanie atrakcyjności szlaków dla turystyki rodzinnej, zaangażowanie w tworzenie oferty skierowanej do dzieci i młodzieży.
2. Zachowanie dziedzictwa (zarówno kulturowego jak i przyrodniczego) dla przyszłych pokoleń, gdzie eksploatację turystyczną należy połączyć z działaniami zmierzającymi do ich ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń. Cel realizowany powinien być przez następujące kierunki działań :
- objęcie ewidencją obiektów o znaczącym potencjale turystycznym,
 - wyznaczanie działań priorytetowych w obszarze ochrony zabytków,
 - inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu,
 - wspieranie inicjatyw objęcia ochroną obiektów o ważnym znaczeniu i potencjale turystycznym,
 - wspieranie inicjatyw objęcia ochroną terenów sąsiadujących z obiektami kulturowymi o ważnym znaczeniu turystycznym.
3. Propagowanie rozwoju turystyki kulturowej - cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- wspieranie oferty aktywnych form spotkań z kulturą (np. inscenizacje historyczne, archeologia doświadczalna, zwiedzanie fabularyzowane, gry miejskie, questy, widowiska, festiwale),
- zgłaszanie produktów turystycznych Wielkopolski do konkursów na szczeblu regionalnym, krajowym i międzynarodowym,
- poprawa dostępności obiektów turystyki kulturowej dla osób z niepełnosprawnością i osób starszych.

5.2.4. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
 - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
 - opieka nad zabytkami archeologicznymi.
2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
 - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
 - promocja dziedzictwa lokalnego,
 - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,

- upowszechnianie wiedzy o regionie.
- 5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
 - propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
- 6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
 - włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
- 7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,
 - udostępnianie obiektów zabytkowych,
 - wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

WRZĄCA WIELKA

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-92/227 z dnia 4.09.1968 r.

b. ruiny dworu obronnego, mur., XVI w.,

Rejestr zabytków Nr A-92/227 z dnia 4.09.1968 r.

c. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-448/189 z dnia 10.09.1990 r.

Do rejestru zabytków wpisane są również domy drewniane w Czołowie:

1) dom nr 20; rej. zab. nr 369/111 decyzją z dnia 10.12.1984 r.,

2) dom nr 21; rej. zab. nr 370/112 decyzją z dnia 10.12.1984r.

Obiekty nie istnieją, wymagają wykreślenia z tegoż rejestru.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

CHOJNY

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

DOM NR 6, mur., k. XIX w.

DOM NR 22, mur., pocz. XX w.

DOM NR 38, drew., 2 poł. XIX w.

CZOŁOWO

KAPLICZKA, mur., 1950 r.

SPICHLERZ DWORSKI, nr 31, mur., 1 ćw. XX w.

DZIERAWY

KAPLICZKA, mur., 1958 r.

SZKOŁA, nr 45, mur., pocz. XX w.

DOM NR 41, mur., 1925 r.

KACZYNIC

CMENTARZ EWANGELICKI, pocz. XX w.

KAMIEŃ

KAPLICZKA, mur., 1933 r.

KAPLICZKA, mur., l. 30 XX w.

KIEŁCZEW SMUŻNY PIERWSZY

KAPLICZKA, mur., ok. 1946 r.

LEŚNICA

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

OCHLE

KAPLICZKA, mur., po 1945 r.

POWIERCIE

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY:

a. pałac, ob. kaplica p.w. 108 Męczenników, mur., 1924 r.,

b. park, k. XIX w.

POWIERCIE KOLONIA

KAPLICZKA, mur., 2 poł. XIX w.

PRZYBYŁÓW

DOM NR 38, mur., 1 ćw. XX w.

SKOBIELICE

DOM NR 2, drew., 1940 r.

SOKOŁOWO

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. oficyna, mur., 2 poł. XIX w.,

b. obora, mur., 2 poł. XIX w.,

c. chlewnia, mur., 2 poł. XIX w.,

d. ogrodzenie, mur., 2 poł. XIX w.

WANDYNÓW

KAPLICZKA, mur., 1958 r.

WRZĄCA WIELKA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JAKUBA:

- a. kościół mur., 1880-1887 r.,
 - b. ogrodzenie z bramą, mur.-żel., k. XIX w.,
 - c. plebania, nr 83, mur., k. XIX w.
- KAPLICZKA, mur., XIX w.
KAPLICZKA, mur., 1950 r.

CMENTARZ KATOLICKI, 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI: Nr 41

- a. dwór, mur., 1 poł. XIX w.,
 - b. ruiny dworu obronnego, mur., XVI w.,
 - c. park, 1 poł. XIX w.
- DOM NR 44, mur., 1 ćw. XX w.
MŁYN GOSPODARCZY, nr 92, mur., 1924 r.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Koło do rejestru zabytków wpisane jest wyposażenie kościoła par. p.w. św. Jakuba Apostoła w m. Wrząca Wielka; rej. zab. nr 358/Wlkp/B z dnia 06.05.1988 r. (17 pozycji).

W skład wyposażenia wchodzi m.in.: barokowy ołtarz główny i ołtarze boczne z 1 poł. XVII w. z obrazami i rzeźbami, naczynia liturgiczne i ornaty.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Koło nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy zespół dworski we Wrzącej Wielkiej.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub

podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Koło nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Koło nie zewidencjonowano dotychczas stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Koło został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie

zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy Koło zewidencjonowano 219 stanowisk archeologicznych. Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Koło z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

Ilość stanowisk archeologicznych	Kategorie stanowisk archeologicznych												
	Rejestr							Ewidencja					
	grodziska	dwory	fortyfikacje	osady	cmentarzyska płaskie	cmentarzyska kurhanowe	inne	Grodziska	dwory	osady	Cmentarzyska płaskie	Cmentarzyska kurhanowe	inne
219	0	0	0	0	0	0	0	0	0	213	5	0	1

Opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych z 2015 r.

Teren gminy Koło położony jest na obszarze Kotliny Kolskiej, która leży u zbiegu trzech regionów fizjograficznych: od północy przylega do niej Wysoczyzna Kujawska, od zachodu Wysoczyzna Kaliska, a od wschodu Wysoczyzna Łaska. Dnem Kotliny płynie Warta, której dolina zajmuje około 40% powierzchni gminy. Prawym dopływem Warty na terenie gminy Koło jest rzeka Rgilewka, przepływająca przez południową i północną część gminy. Drugim znaczącym dopływem jest Warcica płynąca przez zachodnie obszary gminy. Terasa zalewowa obejmuje tereny o rzędnych 86 – 90 m n. p. m. położone przy korycie Warty. Są to tereny zieleni łąkowej z licznymi starorzeczami oraz łąkami i pastwiskami zalewowymi. Terasa środkowa obejmuje cały odcinek Pradoliny od miejscowości Budy Przybyłowskie na wschodzie do miejscowości Borki na zachodzie oraz płaty erozyjne na obszarze między wsiami Dzierawy i Ochle. Zalega ona na wysokości 100 – 105 m n. p. m. Terasa środkowa zbudowana jest z lodowcowych utworów piaszczysto-żwirowych i piasków rzecznych z okresu zlodowacenia bałtyckiego. Płaty erozyjne terasy zbudowane są z glin zwałowych

złodowacenia środkowopolskiego z wychodnią mioceńskich węgli brunatnych i piasków kwarcowych. Utworom piaszczystym terasy środkowej towarzyszy występowanie wydm, które tworzą na jej powierzchni wały wydmore o wysokości dochodzącej do 10 m. Wydmy występują w okolicy wsi Dzierawy, Podlesie i w południowej części miasta Koła. Wał Kolski stanowi wysoczyzna morenowa płaska o deniwelacjach dochodzących do 3-5 m, a w części północnej wysoczyzna morenowa falista o deniwelacjach 5-10 m. Wał budują gliny zwałowe stadiu mazowieckopodlaskiego z lokalnymi pokrywami piasków i żwirów wodnolodowcowych. Liczne dolinki i zagłębienia bezodpływowe występujące na terenie Wału Kolskiego wypełniają piaski holocenne. Basen Rgilewki zajmuje północno i południowo-wschodnią część gminy. W części północnej występuje równina sandrowa, zbudowana z piasków wodnolodowcowych złodowacenia bałtyckiego oraz wypełniające dolinę holocenne piaski, namuły i torfy. W części południowej występuje płat tarasu wysokiego zbudowanego z glin zwałowych, piasków i żwirów wodnolodowcowych z pagórkami moreny czołowej z okresu złodowacenia środkowopolskiego. Wysoczyzna Kłodawska znajduje się na północ od Kotliny Kolskiej. Krajobraz wysoczyzny stanowią bezjeziorne obszary staroglacjalne, które cechują się rozległymi równinami moreny dennej, rozciętej rozległymi dolinami denudacyjnymi oraz wzgórzami moren czołowych o długich, silnie złagodzonych stokach. W dolinie rzeki Warty występują mady lekkie i bardzo lekkie, a w zagłębieniach terenu gleby torfowo-bagienne. Na wysoczyźnie przeważają gleby pseudobielicowe i brunatne. W basenie rzeki Rgilewki występują gleby murszowo-mineralne. Zalegają one w obrębie wsi: Kiełczew Górny, Kiełczew Smużny i Wandynów.

Zewidencjonowane stanowiska archeologiczne skupiają się przeważnie wzdłuż cieków oraz zbiorników wodnych. Osadnictwo pradziejowe koncentrowało się wzdłuż doliny rzeki Warty i jej dopływów, przede wszystkim na piaszczystych wyniesieniach omijając obszary gliniaste. Tereny wysoczyznowe były natomiast eksploatowane tylko sporadycznie. Wzrost ilościowy osadnictwa w tej strefie daje się zaobserwować dopiero w czasach nowożytnych.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszej gminy Koło sięgają starszej epoki kamienia – paleolitu oraz środkowej epoki kamienia - mezolitu. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na omawiany teren to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Ślady ich pobytu przetrwały w postaci wyrobów krzemiennych (rylce, drapacze, liściaki, rdzenie).

Szereg zmian kulturowych i klimatycznych związanych jest z początkiem

holocenu. Na ten okres datuje się środkową epokę kamienia – mezolit. W tym czasie obserwuje się generalne ocieplenie klimatu. Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzynę i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jadłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność. Nic więc dziwnego, że okolice dzisiejszej gminy przyciągały grupy łowców – zbieraczy. Na omawianym terenie odkryto znaleziska w postaci wyrobów krzemiennych z okolic miejscowości Dzierawy, Zawadka.

Bardziej ustabilizowane osadnictwo widoczne jest jednak dopiero w młodszej epoce kamienia - neolicie. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Pierwszą kulturą w pełni neolityczną była kultura ceramiki wstęgowej. Ludność tej kultury zakładała swoje osiedla na żyznych terasach rzecznych, na czarnych i brunatnych ziemiach. Lokowali na nich stałe osady składające się z długich, prostokątnych domów. Zajmowali się głównie uprawą roli oraz hodowlą.

Większe skupiska ludzkie z okresu neolitu na terenie dzisiejszej gminy wiążą się z kulturą pucharów lejkowatych. Ówczesna ludność zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Zajęcia gospodarskie ogniskowały się głównie wokół uprawy zbóż oraz hodowli zwierząt. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Obecność ludności kultury pucharów lejkowatych na terenie dzisiejszej gminy poświadczają stosunkowo liczne znaleziska osadnicze.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny

drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie dzisiejszej gminy Koło jest bardzo bogato reprezentowane. Wystarczy wspomnieć o osadach tej kultury oraz powiązanych z nimi cmentarzysk ciałopalnych zlokalizowanych w miejscowościach Dzierawy, Kiełczew Smużny Czwarty.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze dzisiejszej gminy notujemy kilkadziesiąt stanowisk identyfikowanych jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej. Znane są również cmentarzyska identyfikowane z ludnością kultury przeworskiej zlokalizowane w miejscowościach Kiełczew Smużny Pierwszy i Podlesie.

Z terenami Koła i okolic wiąże się jeszcze problem przebiegu w tym rejonie „szlaku bursztynowego”. K. Tymaniecki wysuwał hipotezę, iż szlak bursztynowy z Kalisza biegł na północny-wschód w kierunku Koła, gdzie znajdowało się naturalne przejście przez Wartę. Część badaczy sugeruje jednak istnienie w tym miejscu szlaku wodnego Prosną do Warty. Niewątpliwie istniało także lądowe połączenie między Kaliszem a Koninem. Na istnienie tego rodzaju drogi wskazuje wyraźne zagęszczenie znalezisk rzymskich między Kaliszem a Turkiem (wielką osadę handlową odkryto w ostatnich latach w Kwiatkowie). Szlak Kalisz-Spycimirz pokrywa się ze szlakiem wytyczonym przez niemieckiego

badacza okresu wpływów rzymskich J. Eggersa. Wydaje się jednak, że okolice Koła znajdował się na uboczu szlaku bursztynowego. Znaleziono jedynie pojedyncze importy rzymskie w postaci fragmentów ceramiki terra sigillata czy monet rzymskich.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Najbliższy terenów gminy Koło, gród (jeszcze z czasów plemiennych) znajdował się w Dobrowie, gmina Kościelec. W czasach piastowskich nie pojawił się w okolicach Koła ważniejszy ośrodek grodowy. W okresie tym duże znaczenie miała dolina środkowej Warty. Była to jedna z ważnych arterii komunikacyjnych umożliwiających powiązanie grodów między sobą oraz teren przepraw na lądowych szlakach handlowych i militarnych. Niewątpliwie był to istotny bodziec do rozwoju osadnictwa na omawianym terenie.

Obraz dynamiki rozwoju osadniczego z okresu wczesnego średniowiecza, nie zmienia się także w późnym średniowieczu. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Większość odkrytych stanowisk na terenie gminy Koło znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól (na lata 2018-2020 zaplanowano prace związane z zagospodarowaniem terenów po byłej kolejce wąskotorowej na drogę lokalną w miejscowościach: Powiercie, Powiercie Kolonia, Skobielice i Przybyłów,
- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych – na terenie gminy Koło występują: złoża kruszywa naturalnego „Budy Przybyłowskie” (złoża kruszywa naturalnego jest złożem suchym. Aktualnie eksploatacja złoża została przerwana); złoża węgla brunatnego „Ochle”, (złoża nie jest eksplorowane); złoża węgla brunatnego „Dęby Szlacheckie – Izbica Kujawska”. Złoża kruszywa naturalnego udokumentowano w formie karty rejestracyjnej złoża. Udokumentowane zasoby wynosiły 221 tys. ton. Kopalinę złoża stanowią piaski średnioziarniste, których miąższość waha się od 2,9 do 4,9 m, a grubość nadkładu wynosi 0,1 m. Złoża udokumentowano na powierzchni 3,2 ha. Złoża piasków kwarcowych występują w okolicy Kaczyńca, Dąbrowy oraz Leśnicy. W rejonie miejscowości Ochle udokumentowano w kat. C2 nieduże złoża węgla brunatnego. Średnia miąższość złoża wynosi 4,9 m, a średnia grubość nadkładu wynosi 4,7 m. Kaloryczność węgla wynosi 1683 Kcal/kg. Złoża nie jest

eksploatowane. Na krańcach północnych gminy występuje część rozpoznanego i udokumentowanego złoża węgla brunatnego w kat. C2 „Dęby Szlacheckie – Izbica Kujawska”. W zachodniej części gminy, występują złoża gytii i torfu.

Gmina Koło jest obszarem typowo rolniczym ze znaczną przewagą gruntów ornych. Należy tu przypomnieć o niszczeniu stanowisk archeologicznych poprzez głęboką orkę. Ogólna powierzchnia gminy wynosi 10.241 ha, z czego użytki rolne zajmują 9.214 ha, lasy i zadrzewienia zajmują 432 ha, a pozostałą powierzchnię zajmują nieużytki, wody i tereny osiedlowe i komunikacyjne.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki, zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Zmiana *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koło* przyjęta została Uchwałą Nr XXIX/164/05 Rady Gminy w Kole z dnia 30 września 2005 r. ze zmianami zatwierdzonymi Uchwałą Nr VIII/55/2015 z dnia 27 maja 2015 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

Zakres merytoryczny studium obejmuje:

- 1) analizę uwarunkowań rozwoju wynikających m.in. z oceny stanu środowiska przyrodniczego, stanu środowiska kulturowego, przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu,
- 2) określenie funkcji oraz kierunków zagospodarowania terenu gminy.

W rozdz. I. „Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu”, pkt 3. „Zasoby środowiska kulturowego” przedstawiono wykaz obiektów architektury i budownictwa, parki, cmentarze, zarówno wpisane do rejestru zabytków jak również figurujące w gminnej ewidencji zabytków. Przedstawiono również opis fizjograficzny i chronologiczny osadnictwa na terenie gminy.

Określono również granice ochrony konserwatorskiej:

1. Założenia rezydencjonalne (Leśnica, Powiercie, Wrząca Wielka) – podlegają ochronie w granicach założeń oraz ich najbliższym otoczeniu, 50-100 m wokół granic, zależnie od możliwości. Należy uwzględnić znaczenie widoku na zabytek.
2. Zespół sakralny (Wrząca Wielka) – podobnie jak założenia rezydencjonalne. Ochronie podlega zespół oraz jego otoczenie. Ważna rola widoku na zabytek.
3. Archeologia - wartościowe relikty archeologiczne gminy ujęte zostały w strefy „OW” obserwacji archeologicznej. Relikty podlegają ochronie w obrębie granic stref „OW”.
4. Cmentarze (Kaczyniec, Wrząca Wielka) – ochrona obowiązuje w granicach cmentarza oraz w jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarza czynnego (Wrząca Wielka) szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej, dodatkowo ochroną należy objąć aleję jesionową prowadzącą od cmentarza do wsi. Dla cmentarza zamkniętego zewnętrzna strefa ochronna wynosi 20 m wokół granic.
5. Pojedyncze obiekty zabytkowe (użyteczności publicznej, mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe i kapliczki) – ochrona obejmuje obiekt wraz z jego najbliższym otoczeniem.

W rozdz. II „Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz

w przeznaczeniu terenów”, w punkcie 3. „Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów” przedstawiono zasady kształtowania nowej zabudowy, które powinny uwzględniać:

- a) ochronę istniejących układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych i dworsko-parkowych,
- b) ochronę zabytkowych obiektów oraz innych elementów architektury wiejskiej, np. przydrożnych kapliczek, krzyży, alei drzew,
- c) zachowanie ciągłości różnorodności form dziedzictwa wiejskiego, szczególnie charakterystycznych detali architektonicznych, takich jak gzymsy, okapy, podcienie, formy dachów,
- d) przekształcenie istniejącej zabudowy, najczęściej ulicówki w zwarte układy, poprzez zabudowę plombową oraz praktykę powiększania tych terenów na głębokość większą niż 50 – 70 m od głównych tras komunikacyjnych,
- e) porządkowanie przestrzeni publicznych: placów, parków, zieleńców, boisk i tworzenie miejsc integracji społecznej,
- f) elementy kompozycji urbanistycznej: dominanty przestrzenne, osie widokowe, sylwety, charakterystyczne formy terenowe, zieleń urządzoną, przydrożną i śródpolną.

W rozdz. II. „Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów” w punkcie 5. przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

1. Założenia rezydencjonalne i sakralne:

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- zachowanie zabytkowej zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zieleni,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

Park dworski we Wrzącej Wielkiej wymaga rewaloryzacji.

2. Archeologia:

W obrębie stref „OW” obserwacji archeologicznej, działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim.

3. Cmentarze:

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- historycznej parcelacji,

- historycznego rozplanowania,
- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

Postuluje się wyłączenie spod zabudowy zewnętrznych stref ochronnych cmentarzy. Nieczynny cmentarz ewangelicki, wraz z drogą dojazdową, wymaga rewaloryzacji. Ewentualna zmiana sposobu użytkowania tego terenu wymaga zgody właściciela, tj. kościoła ewangelicko-augsburskiego.

4. Pojedyncze obiekty budowlane:

1) Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy,

2) Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz w ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- uzgodnienia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie – w odniesieniu do pozostałych obiektów.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Koło nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

I. Uchwała Nr X/67/2015 Rady Gminy w Kole z dnia 25 sierpnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów na terenie gminy Koło.

W rozdziale 5 § 10 wprowadzono zapis:

1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi (naruszającymi strukturę gruntu) konieczne jest prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

2. Na prowadzenie badań archeologicznych należy uzyskać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

II. Uchwała Nr XVIII/135/2016 Rady Gminy w Kole z dnia 29 kwietnia 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wybranych terenów na obszarze Gminy Koło - Etap I A.

W rozdziale 4 § 12 ustęp 1 wprowadzono zapis:

Na terenach objętych planem przedstawionych na załącznikach nr 32, 33, 34 w obrębie Ruchenna znajdują się strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, w granicach stref ustala się ochronę konserwatorską. Podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Koło, na obszarach dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i szczególnych zagrożeń

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) Gmina Koło posiada opracowany w 2017 r. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Na terenie gminy Koło do rejestru zabytków wpisany jest zespół dworski w miejscowości Wrząca Wielka. W skład zespołu wchodzi: ruiny dworu obronnego z XVI w. oraz dwór z parkiem z XIX w. Obiekt jest własnością

prywatną.

Na początku XV wieku Wrząca Wielka jest dziedziczną wsią szlacheckiego rodu Hebdów, a następnie Sokołowskich herbu Pomian. Najprawdopodobniej Sokołowscy w XVI wieku wznieśli siedzibę w postaci późnośredniowiecznego dworu obronnego, którego ruiny, nazywane dzisiaj „lamusem,” zachowały się w parku do chwili obecnej. W 1 poł. XVIII wieku Wrząca Wielka przeszła we wspólne władanie Piotra Korzbok – Łąckiego oraz Stanisława i Jana Kielczewskich. Następnymi dziedzicami wsi była rodzina Wodeckich, którzy byli założycielami domu dla ubogich we Wrzącej. Po Wodeckich, siedzących tu jeszcze w 1737 roku, kolejnymi znanymi właścicielami byli Roch i Agnieszka Śliwińscy. Wśród późniejszych właścicieli Wrzącej wzmiankowani są w XIX w. Raczyńscy, Witowscy i Walewscy. W 1 poł. XIX wieku Raczyńscy wznoszą obok dawnej siedziby nowy dwór klasycystyczny, który od tej chwili zajmują właściciele Wrzącej, a dawny dwór obronny przekształcony został w gospodarczy lamus. Na pocz. XX w. majątek Wrząca Wielka należy do rodziny Topińskich, którzy zarządzają posiadłością do wybuchu II wojny światowej. W czasie wojny majątek przechodzi pod komisaryczny zarząd niemieckiego Urzędu Powierniczego. Po wojnie, w wyniku parcelacji majątku dwór wraz z przyległościami wydzielony został w tzw. „resztówkę” i stał się własnością Państwowego Funduszu Ziemi. W 1946 roku dwór został zadaptowany na szkołę podstawową, a znajdująca się obok oficyna na mieszkalnia. Szkoła mieściła się w budynku do 1988 roku.

Dwór klasycystyczny, murowany z kamienia i cegły na zaprawie wapiennej. Budynek posadowiony na rzucie prostokąta, frontem zwrócony na zachód. Bryła parterowa, nakryta dachem kopertowym, z piętrowym, czterokolumnowym portykiem od frontu o dachu dwuspadowym zwieńczonym szczytem. Strona wschodnia z piętrowym pseudoryzalitem nakrytym dachem trójspadowym.

Obiekt po kapitalnym remoncie.

Dwór obronny - najstarsza wzmianka źródłowa o obiekcie pochodzi z XVI wieku. Jest to akt podziału wsi z 1585 r. między braćmi Gabrielem i Krzysztofem Sokołowskimi. Wzniesiony jako dwór obronny, w 1 poł. XIX wieku przekształcony w lamus. Zachowany jako trwała ruina składająca się z bryły głównej zachowanej ok. 5 m ponad poziom terenu oraz reliktów murów po stronie południowo-zachodniej. Fundamenty z kamienia polnego. Ściany murowane z cegły pełnej w układzie polskim na zaprawie wapiennej, nietynkowane. Budowla posadowiona na rzucie prostokąta. Posiada przyziemie nieco zagłębione w stosunku do

otaczającego terenu oraz piętro, którego ściany zachowały się do wysokości ok. 2 m od posadzki.

Park powstał w 1 poł. XIX w. wraz z wybudowaniem nowego dworu, jako założenie krajobrazowe, które zapewne w tych samych granicach i kształcie, jednakże z bardzo uszczuplonym i zubożonym drzewostanem zachowało się do chwili obecnej.

Kształt parku to nieregularny prostokąt wydłużony w kierunku wschód – zachód. Krótszym bokiem przylega do szosy Koło – Włocławek. Główny wjazd do parku znajduje się od strony zachodniej. Całość terenu przed frontem dworu pozbawiona drzew, obecnie w trakcie zagospodarowania. W północno wschodnim rejonie parku znajduje się ciek wodny, który zasila w wodę stawy parkowe.

Oprócz porastających fragmentarycznie kompleksy wodne i obok dworu drzew, zwarte ich skupiska występują jedynie wzdłuż północnej granicy i pośrodku parku. Oś widokowa została zachowana i biegnie od dworu poprzez staw na malowniczą, różnogatunkową grupę drzew, znajdującą się na środku polany parkowej. Układ ścieżek i alejek parkowych kompletnie zatarty i nieczytelny. Planowana jest rewaloryzacja założenia parkowego.

Z obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, do najcenniejszych należy kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła wraz z plebanią we Wrzącej Wielkiej oraz zespół pałacowy w Powierciu.

Najwcześniejsza wzmianka o wsi Wrząca Wielka pochodzi z 1394 r. Była własnością szlachecką. Parafia została erygowana w 1433 r. przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Jastrzębca. Pierwszy kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła i św. Wojciecha, drewniany, pobudowany został w 1433 r. z fundacji miejscowego dziedzica, Wojciecha Hebdy. W 1737 r. Piotr i Anna Wodeccy ofiarowali dom z ogrodem i rolami na utrzymanie miejscowych ubogich, a plebanowi, ze względu na jego szczupłe dochody, nadali prawo propinacji. W miejscu dotychczasowego kościoła, który z biegiem czasu uległ zniszczeniu, Roch i Agnieszka Śliwicy, kolejni dziedzice wsi, pobudowali w 1777 roku nowy drewniany kościół. W roku 1880 świątynia spłonęła. Obecny kościół parafialny został zbudowany w latach 1880 – 1887 na miejscu poprzedniego, za probostwa ks. Mansweta Krzysztoforskiego. Jest to budynek murowany, bez wieży, w stylu neoromańskim. Kościół trójnawowy, z korpusem nawowym na planie prostokąta i znacznie węższymi nawami bocznymi. Prostokątne prezbiterium zamknięte trójboczną absydą. Kościół o jednorodnej bryle, różnej wysokości ścian naw, prezbiterium, zakrystii i salki parafialnej oraz górującą znacznie nad korpusem

pozorną attyką w formie wieży. Nawy nakryte dwuspadowym dachem, nieco niższe prezbiterium dachem dwuspadowym z trójspadowym zamknięciem. W szczycie nawy sygnaturka w kształcie wieżyczki zwieńczona krzyżem. Bryła oszkarpowana. Planowany remont obiektu obejmujący głównie dach i konserwację ceglanych murów.

Przy kościele plebania zbudowana w k. XIX wieku na miejscu dawnej drewnianej, która spłonęła wraz z kościołem w 1880 roku. W latach 70. XX wieku dobudowano do niej małą przybudówkę od strony północno-zachodniej. Ściany murowane z cegły ceramicznej, otynkowane. Budynek na planie prostokąta wydłużonego w kierunku północ – południe z centralnym ryzalitem mieszczącym ganek od strony wschodniej. Bryła jednokondygnacyjna nakryta dachem dwuspadowym. Ryzalit nakryty dachem jednospadowym, zwieńczony przerwanym naczółkiem z figurą Matki Boskiej. W latach 1986-88 obiekt był remontowany. Wymieniono pokrycie dachu, naprawiono tynki. Utrzymany w dobrym stanie.

Pierwsze wzmianki o wsi Powiercie publikowane są w Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolski w 1364 r. W 1579 r. wieś należała do Krzysztofa Tujeńskiego i częściowo do Alberta Ciosnowskiego. Ok. 1658 r. majątek niszczone przez wojska szwedzkie. Lustracja z 1761 r. mówi m.in. o pożarze zabudowań chłopskich i folwarcznych w 1760 r., wymienia dwór i nazwisko właściciela, Franciszka Antoniego Kwileckiego. Do majątku należały, oprócz wsi i kolonii Powiercie, wsie Leśnica i Zawadki.

Na pocz. XX w. majątek Powiercie stanowił własność Jana Sokolnickiego, który pobudował w 1924 r., na miejscu poprzedniej siedziby, pałac w stylu neoklasycystycznym. Po wojnie obiekt zaadaptowano na Zespół Szkół Ogrodniczych. W latach 1968-78 w pałacu mieścił się żeński internat, a w latach 1978-90 przedszkole. Od 1990 r. obiekt opuszczony, nie użytkowany. W 1999 r. budynek, po remoncie kapitalnym, zaadaptowano tymczasowo na cele sakralne.

Pałac posadowiony na rzucie prostokąta wydłużonego na osi wschód-zachód z niewielkim prostokątnym aneksem od strony zachodniej. Budynek jednokondygnacyjny, nakryty dachem naczółkowym. Po stronie północnej portyk z tarasem wsparty na kolumnach, przechodzący w szeroką wystawkę nakrytą dachem dwuspadowym. W elewacji południowej trójosiowy ryzalit ujęty czterema gładkimi półkolumnami.

Park założony w stylu krajobrazowym, położony jest przy szosie Koło - Dąbie, po jej południowej stronie. Obiekt zredukowany powierzchniowo z zatartym pierwotnym układem komunikacyjnym i kompozycją przestrzenną.

W otoczeniu pałacu utrzymany w dobrym stanie.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową dworską powoduje opuszczenie, niszczenie obiektów, a w konsekwencji ich rozbiórkę.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Koło wykonała w 2014 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem w 2015 r. wykonana została gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sporządzona zostanie elektroniczna, systematycznie aktualizowana baza informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych

w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,

- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Koło” na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych i dotacji dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji.

10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Szlaki turystyczne stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału, a istotą tworzenia wszelakich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów przez które przebiega. Szczególnie cenne tereny gminy Koło objęte ochroną krajobrazu, doliny rzeczne, wydmy, bogata flora i fauna, dostępność komunikacyjna, wykorzystywany już turystycznie szlak wodny Warty, cykliczne imprezy gminne, zabytki wpisane do rejestru zabytków, jak i umieszczone w gminnej ewidencji zabytków mogą stanowić atut turystyczny i poznawczy. Budowa stancji wodnej, zaplecza turystyczno – sportowego, ścieżek dydaktycznych, punktów obserwacji ornitologicznych, szlaków konnych, koncepcja utworzenia rezerwatów, to tylko niektóre z możliwości wyeksponowania tych terenów, a także możliwość wkomponowania ich w regionalne i ponadregionalne szlaki. Organizowane dotychczas jarmarki produktu lokalnego, Święto Miodu czy Święto Pieczonego Ziemniaka, to zaledwie początek organizacji przedsięwzięcia turystycznego o regionalnej skali. Gmina Koło, mając sama mniejsze możliwości, w partnerstwie z innymi gminami może się podjąć organizacji ponadlokalnej formy takich zadań, z wykorzystaniem funduszy zewnętrznych. Możliwość taką stwarza Lokalna Grupa Działania „Stowarzyszenie Wielkopolska Wschodnia”, obejmująca swym zasięgiem tereny dziewięciu gmin, w tym gminę Koło. Stowarzyszenie w swoich formach działania uwzględnia ochronę oraz promocję krajobrazu i dziedzictwa kulturowego (np. możliwość zrewitalizowania zabytkowych parków dworskich na terenie gminy), rozwój turystyki, sportu i rekreacji (np. budowa ścieżek, szlaków turystycznych, rozwój agroturystyki), a także popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych oraz przedsiębiorczości. Równie unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych, to przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, wiodące do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach:

- ❖ „*Nadwarciański Szlak Rowerowy*”, długości 257 km, należy do Wielkopolskiego Systemu Szlaków Rowerowych, odcinek wschodni koloru niebieskiego, utworzony w 2005 r., wiedzie od Poznania poprzez m.in. tereny gminy Koło biegnąc nadwarciańskimi wałami i łąkami, dając możliwość zapoznania się z unikalną florą i fauną, dalej do zbiornika Jeziorsko,
- ❖ *Brązowy szlak rowerowy* – długość ok. 35 km. Trasa wyznaczona jest przez miejscowości: Koło, Zawadka, Rzuchów, Majdany, Ladorudzek, Tarnówka, Grzegorzew, Skobielice, Powiercie, Zawadka, Koło,
- ❖ *Zielony* – długość ok. 85 km. Wiedzie przez miejscowości: Borki, Młynek, Budziszewo, Drzewce, Smólniki, Plebany, Lipiny, Lichyń, Babiak, Zakrzewo, Brzeziny, Lubotyń, Góraj, Mchowo, Wiercin, Radoszewice, Polonisz, Brdów, Nowiny Brdowskie, Osów, Kiełczew, Boguszyniec, Mikołajów,
- ❖ *Czerwony* – długość ok. 45 km. Trasa prowadzi przez: Koło, Dobrowie, Police Mostowe, Police Ruszkowskie, Police Średnie, Białków Kościelny, Leszno, Dąbrowice, Trzęsienice, Wąki, Ochle, Dzierawo, Koło,
- ❖ *Szlak kajakowy* rzeką Wartą, obejmuje odcinek od Koła do miejscowości Wąki w gm. Kościelec, z przystanią dla kajaków i łodzi przy MOSiR Koło.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki np. szlak tematyczny, kulturowy czy nordic walking, który pozwoliłby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo – historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się zarówno z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki – kapliczki mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej (np. Chojny, Czołowo, Dzierawo, Kamień, Kiełczew Smużny Pierwszy, Ochle, Powiercie, Powiercie-Kolonia, Wandynów, Wrząca Wielka), można by utworzyć specjalny szlak, który uwzględniałby te niewielkie, o różnej formie architektonicznej, budowle kultowe. Tereny Natura 2000 i obszary chronionego krajobrazu zachęcają do utworzenia ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj i np. prezentowanymi na fotogramach okazami chronionej

flory i fauny. Szczególnych szans dla proponowanego projektu należałoby upatrywać w funduszach strukturalnych Unii Europejskiej 2014 – 2020 oraz wsparciu dla Turystyki z programu COSME. Program ma wydzielone środki finansowe, przeznaczone na promocję turystyki kulturowej, wsparcie rozwoju nowych form turystyki, rozwój markowych regionalnych produktów turystycznych, wsparcie dla transportu rowerowego.

Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. związaną z mniej spopularyzowanymi postaciami historycznymi czy ich działalnością lub zasobami kulturowymi np. Dzierawy, w których znajdują się kamień pamiątkowy i tablica poświęcone osobie działacza ludowego, regionalisty i nauczyciela Ignacego Ziębowicza, Kaczyniec kojarzony ze społecznością wyznania ewangelickiego, Powiercie historycznie powiązane z „potopem szwedzkim”, jako miejsce pertraktacji między królem szwedzkim a przedstawicielem króla polskiego.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, a której przykłady znajdziemy w miejscowościach: Czołowo, Czołowo-Kolonia, Sokołowo, Lubiny, Ruchenna, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest

samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koło wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich,

restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski,

witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 10) pracach demontażowych i rozbiórkowych istniejących obiektów,
- 11) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

2) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020. Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa

naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

3) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.